

УДК 351.823.1:338.43:332.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2226-0099.2026.147.1.45>

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ АКВАКУЛЬТУРИ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Вербельчук С. П. – к.с.-г.н., доцент,
доцент кафедри біоресурсів, тваринництва та аквакультури,
Поліський національний університет
orcid.org/0000-0002-1136-5617

Вербельчук Т. В. – к.с.-г.н., доцент,
доцент кафедри біоресурсів, тваринництва та аквакультури,
Поліський національний університет
orcid.org/0000-0001-7334-4507

Лавринюк О. О. – к.с.-г.н.,
доцент кафедри біоресурсів, тваринництва та аквакультури,
Поліський національний університет
orcid.org/0000-0003-3145-3689

Кобернюк В. В. – к.с.-г.н.,
доцент кафедри біоресурсів, тваринництва та аквакультури
Поліський національний університет
orcid.org/0000-0001-7037-8269

Матковська С. І. – к.с.-г.н.,
доцент кафедри біоресурсів, тваринництва та аквакультури
Поліський національний університет
orcid.org/0000-0002-8019-5498

У статті проведено всебічний аналіз сучасного стану аквакультури Житомирської області з урахуванням організаційно-економічних, виробничих та технологічних аспектів функціонування галузі. Особлива увага приділена діяльності Управління Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм у регіоні, яке реалізує державну політику у сферах рибного господарства, меліорації та продовольчих програм, виконуючи контрольні-наглядові, регуляторні та відтворювальні функції, а також впроваджуючи цифрові сервіси для підвищення прозорості управлінської діяльності.

Дослідження базується на системному підході та комплексному аналізі статистичних даних за період 2022–2024 років, що дозволяє оцінити динаміку експлуатації водних об'єктів, виробничих площ та продуктивності основних видів риб. Проведено порівняльний аналіз вирошування товарної продукції аквакультури за кількістю та масою риби, що показав значне зниження обсягів традиційних видів, таких як короп, товстолобик білий та карась сріблястий, унаслідок скорочення обсягів зариблення, логістичних труднощів та обмежень ресурсного забезпечення. Водночас спостерігається зростання виробництва швидкوزростаючих та економічно рентабельних видів, зокрема амура білого, гібриду товстолобиків, щуки та європейського сома, що свідчить про ефективну адаптацію рибоводних господарств до нових умов та стратегічну перебудову структури виробництва.

Результати аналізу демонструють, що війна та зовнішні економічні чинники істотно вплинули на виробничу діяльність, проте комплекс заходів щодо управління та підтримки аквакультури дозволив стабілізувати виробництво, забезпечити раціональне використання водних ресурсів і підвищити ефективність роботи регіонального підрозділу. На

© Вербельчук С. П., Вербельчук Т. В., Лавринюк О. О., Кобернюк В. В., Матковська С. І.

2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

основі отриманих даних визначено ключові проблеми галузі, серед яких нерівномірність розвитку господарств, недостатній рівень спеціалізації та обмежена інфраструктурна підтримка, а також запропоновано науково обґрунтовані рекомендації щодо оптимізації виробничих процесів, розширення виробничих площ та підвищення економічної та екологічної ефективності аквакультури Житомирської області.

Робота має практичну цінність для органів державного управління, науковців і суб'єктів господарювання, зацікавлених у стратегічному розвитку регіонального рибного господарства, підвищенні продовольчої безпеки та ефективному використанні водних ресурсів.

Ключові слова: державне управління, меліорація, рибне господарство, продовольчі програми, Житомирська область, аналіз діяльності, ефективність, регіональний розвиток.

Verbelchuk S. P., Verbelchuk T. V., Lavryniuk O. O., Koberniuk V. V., Matkovska S. I.
Analysis of the current state of aquaculture in the Zhytomyr region

The article presents a comprehensive analysis of the current state of aquaculture in the Zhytomyr region, taking into account organizational, economic, production, and technological aspects of the sector. Special attention is given to the activities of the Regional Department of the State Agency for Land Reclamation, Fisheries, and Food Programs, which implements state policy in the fields of fisheries, land reclamation, and food programs by performing supervisory, regulatory, and restorative functions, as well as introducing digital services to enhance the transparency of management activities.

The study is based on a systematic approach and a comprehensive analysis of statistical data for the period 2022–2024, which allows for the assessment of the dynamics of waterbody utilization, production areas, and the productivity of key fish species. A comparative analysis of aquaculture production by quantity and weight revealed a significant decrease in traditional species such as common carp, silver carp, and gibel carp due to reduced stocking, logistical difficulties, and limitations in resource availability. At the same time, an increase in the production of fast-growing and economically profitable species, including grass carp, hybrid carp, pike, and European catfish, indicates effective adaptation of aquaculture enterprises to new conditions and a strategic restructuring of production.

The results of the analysis demonstrate that war and external economic factors significantly affected production activities; however, a comprehensive set of management and support measures allowed the stabilization of production, rational use of water resources, and improvement of the efficiency of the regional department. Based on the findings, key problems in the sector were identified, including uneven development of enterprises, insufficient specialization, and limited infrastructure support, along with scientifically grounded recommendations for optimizing production processes, expanding production areas, and improving the economic and environmental efficiency of aquaculture in the Zhytomyr region.

The study has practical value for public administration bodies, researchers, and business entities interested in the strategic development of regional fisheries, enhancing food security, and ensuring the effective use of water resources.

Key words: public administration, land reclamation, fisheries, food programs, Zhytomyr region, activity analysis, efficiency, regional development.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку агропромислового комплексу України аквакультура розглядається як важливий чинник забезпечення продовольчої безпеки, підвищення ефективності використання водних біоресурсів та стабілізації виробництва білкової продукції тваринного походження. Вона виконує не лише виробничу, а й екологічну та соціально-економічну функції, сприяючи розвитку сільських територій і зменшенню антропогенного навантаження на природні водні екосистеми [5, с. 123–124].

Незважаючи на наявний природно-ресурсний потенціал, розвиток аквакультури в Україні загалом і в окремих регіонах зокрема характеризується низкою системних проблем. До них належать скорочення обсягів виробництва продукції аквакультури, зношеність гідротехнічних споруд, обмежене впровадження сучасних технологій вирощування гідробіонтів, а також недостатній рівень державної та інвестиційної підтримки галузі [1, с. 106–108; 3, с. 223–225].

Житомирська область має значний потенціал для розвитку аквакультури, що зумовлено наявністю розгалуженої мережі водних об'єктів, сприятливими природно-кліматичними умовами та можливістю поєднання рибогосподарської діяльності з іншими видами аграрного виробництва. Водночас реальний стан галузі в регіоні не повною мірою відповідає наявним можливостям, що проявляється у нерівномірності розвитку суб'єктів аквакультури, недостатньому рівні спеціалізації господарств та обмеженій ефективності використання водного фонду [6, 7].

Окремої уваги потребує питання адаптації аквакультури до сучасних викликів, пов'язаних з економічною нестабільністю, екологічними обмеженнями, змінами нормативно-правового регулювання та зростанням вимог до якості й безпечності рибної продукції [10; 11, с. 14–16]. У цих умовах актуальним є проведення комплексного аналізу сучасного стану аквакультури на регіональному рівні з метою виявлення проблемних аспектів її функціонування та обґрунтування перспективних напрямів розвитку.

Незважаючи на наявність наукових публікацій, присвячених окремим аспектам розвитку аквакультури, питання її сучасного стану в Житомирській області потребує подальшого системного дослідження з урахуванням регіональної специфіки, виробничих показників та організаційно-економічних умов функціонування галузі [12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові дослідження підтверджують, що аквакультура є однією з ключових складових рибного господарства та має значний потенціал для забезпечення продовольчої безпеки як на світовому, так і на національному рівнях. Так, в останніх працях виділяється необхідність розвитку технологій та стратегічного планування для підвищення ефективності функціонування галузі [2, 8]. Вони підкреслюють, що стратегічні напрямки розвитку аквакультури повинні включати інструменти регулювання та підтримки внутрішнього виробництва риби, що є важливим для задоволення внутрішнього попиту і зміцнення ринкових позицій [1, 13].

В Україні існує певна стагнація у сфері аквакультури, що пов'язують із комплексом економічних та інфраструктурних проблем, включно зі зниженням обсягів вилову та виробництва продукції аквакультури, відсутністю сучасної технічної бази, а також впливом зовнішніх факторів, у тому числі воєнних дій. Також відзначається значний потенціал водних біоресурсів та сприятливі природно-кліматичні умови, але для їх повноцінного використання необхідно впроваджувати державні програми підтримки галузі, фінансування модернізації та залучення інвестицій [10].

На регіональному рівні, результати досліджень в різних областях України демонструють непропорційний розвиток аквакультури. Наприклад, в Полтавській області було проаналізовано сучасний стан рибництва та аквакультури, де вказано на наявність значних природних ресурсів, але одночасно й на низьку ефективність їх використання). Аналогічні дослідження в інших регіонах підтверджують, що проблеми економічної адаптації підприємств аквакультури впливають на їх виживання та розвиток у нових економічних умовах [1].

Окремі праці присвячені технологічним аспектам аквакультури, зокрема впровадженню інноваційних технологій вирощування гідробіонтів, оптимізації мультитрофічних систем та адаптації до змін абіотичних і біотичних чинників [4, 14]. Такі підходи спрямовані на підвищення продуктивності та екологічної безпеки виробництва, що є важливим напрямом для сталого розвитку галузі.

Загальний висновок з огляду літератури полягає в тому, що аквакультура в Україні має значний науковий інтерес, але існує потреба в подальших

дослідженнях, спрямованих на регіональні особливості функціонування галузі, оцінку її сучасного стану, виявлення проблемних аспектів і пропозицій щодо управлінських рішень.

Постановка завдання. Дослідження присвячене всебічному аналізу сучасного стану аквакультури Житомирської області, зокрема оцінці її організаційно-економічних, виробничих та технологічних аспектів. Метою роботи є визначення ефективності функціонування галузі, виявлення основних проблем і обмежень, що впливають на розвиток аквакультури, а також формулювання науково обґрунтованих рекомендацій щодо її подальшого вдосконалення. Завдання дослідження полягає у систематизації та аналізі наявних статистичних даних і наукових публікацій, що дозволяє оцінити динаміку основних показників функціонування суб'єктів аквакультури, особливості використання водних ресурсів та ефективність існуючих організаційно-управлінських моделей. Особливу увагу приділено виявленню чинників, що сприяють або стримують розвиток аквакультури в регіоні, зокрема економічних, інфраструктурних, природно-кліматичних та технологічних. У межах дослідження здійснено узагальнення сучасних наукових підходів і технологічних інновацій, які можуть бути впроваджені для підвищення продуктивності та економічної ефективності виробництва риби в умовах Житомирської області [9].

Також завданням є оцінка регіональних особливостей функціонування аквакультури, що дає змогу врахувати специфіку природно-ресурсної бази, рівень інвестицій та соціально-економічні умови, необхідні для розробки рекомендацій щодо оптимізації розвитку галузі та підвищення її екологічної безпеки. Такий підхід дозволяє не лише охарактеризувати сучасний стан аквакультури Житомирської області, а й обґрунтувати практичні рекомендації щодо її стратегічного розвитку на регіональному рівні.

Матеріали та методика дослідження. Дослідження базується на аналізі діяльності Управління Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм у Житомирській області. Управління функціонує як зареєстрований відокремлений підрозділ і реалізує державну політику у сферах рибного господарства, меліорації та продовольчих програм [7, 8]. Основними напрямками його діяльності є контрольна-наглядова, регуляторна та відтворювальна функції, а також адміністрування реформ з використанням електронних сервісів для підвищення прозорості управлінської діяльності [10].

Методологічною основою дослідження є системний підхід та аналіз організаційно-управлінських процесів, що дозволяє оцінити ефективність функціонування підрозділу, структуру його діяльності та вплив на розвиток аквакультури регіону. Дослідження проводилося в межах регіонального підходу, що забезпечує врахування природно-кліматичних умов, ресурсного потенціалу та соціально-економічних особливостей Житомирської області, дозволяючи сформулювати об'єктивну оцінку стану аквакультури та виявити проблемні аспекти для подальшого вдосконалення управлінської практики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діяльність Управління Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм у Житомирській області є ключовою для забезпечення продовольчої безпеки та відновлення водних біоресурсів у регіоні. Регіональний підрозділ реалізує державну політику у сферах рибного господарства, меліорації та продовольчих програм, виконуючи контрольна-наглядові, регуляторні та відтворювальні функції, а також адмініструючи впровадження цифрових сервісів для підвищення прозорості управлінської діяльності.

Житомирська область характеризується порівняно низькою водозабезпеченістю та великою кількістю прісноводних водойм, що визначає пріоритети управлінської діяльності. Підрозділ опікується басейнами річок Дніпра та Прип'яті (Тетерів, Случ, Уж та ін.) та мережею ставків і водосховищ, що є основою для розвитку товарної аквакультури та спеціального товарного рибного господарства. Загальна протяжність річок регіону становить 13,7 тис. км, налічується 53 водосховища та близько 2075 ставків, на яких вирощуються основні прісноводні види риб: короп, карась сріблястий, ящ, щука та товстолоб.

Одним із ключових завдань Управління є протидія нелегальному, невідвітному та неконтрольованому (ННН) рибальству, що загрожує відновленню водних біоресурсів. Контроль здійснюється рибоохоронними патрулями, особлива увага приділяється періоду нерестових заборон. Фінансові інструменти контролю включають стягнення штрафів та компенсацій за незаконний вилов. Паралельно впровадження цифрових платформ («е-Риба», електронні аукціони) та сучасних технічних засобів (дрони для патрулювання) підвищує прозорість та ефективність управління.

Розвиток аквакультури визначено стратегічним напрямом для імпортозаміщення та забезпечення стабільного постачання рибної продукції. Завдяки великій кількості водних об'єктів Житомирська область має потенціал для збільшення виробництва прісноводної риби, зокрема корошових видів. Управління сприяє розвитку галузі, забезпечуючи консультаційну підтримку аквафермерів, контроль дотримання екологічних норм, координацію оренди водних об'єктів та організацію заходів із зариблення.

За наявними даними, загальноукраїнське виробництво продукції аквакультури зросло на 22 % у 2024 році, а Житомирська область демонструє позитивну динаміку обсягів вирощування корошових риб [6]. Ефективність роботи регіонального підрозділу оцінюється не лише за показниками промислового вилову, а передусім за здатністю забезпечувати контроль, відновлення водних біоресурсів та розвиток аквакультури. Комплексний підхід, який включає управлінський контроль, регуляторну діяльність та сприяння розвитку аквакультури, дозволяє забезпечити сталий розвиток рибного господарства області.

Таким чином, аналіз діяльності Управління Держрибагентства у Житомирській області показує, що ефективність управління визначається здатністю поєднувати контроль, відновлення водних біоресурсів та підтримку аквакультури, що є необхідним для сталого розвитку галузі та реалізації державної політики на регіональному рівні.

У процесі дослідження було проведено систематизацію та порівняльний аналіз виробничих площ і водних об'єктів, які використовувались у діяльності державного рибогосподарського агентства протягом 2022–2024 років. Основна увага приділена динаміці наявності та фактичної експлуатації ставів різного функціонального призначення: вирощувальних, нагульних, маточних, нерестових, зимувальних, карантинних та інших об'єктів. Проведений аналіз дає змогу оцінити завантаження виробничих потужностей, тенденції розвитку та можливі напрями оптимізації.

Аналіз основних ставів рибогосподарського підприємства за 2022–2024 роки показує особливості використання водного фонду та динаміку експлуатаційних площ (табл. 1).

Найбільшу частку водних ресурсів займають вирощувальні ставки I та II порядку. У 2022 році їх загальна площа становила 2189,8 га, з яких у виробництві

Таблиця 1

Основні ставки рибогосподарського підприємства, 2022–2024 рр.

Рік	Вид ставів	Наявність на початок року, кількість	Наявність на початок року, площа, га	Було в експлуатації, кількість	Було в експлуатації, площа, га
2022	Вирощувальні I і II порядку	129	2189,8	92	1579,8
	Нагульні	24	465,5	18	315,7
	Маточні	2	3,2	2	3,2
	Нерестові	1	–	1	–
	Зимувальні	13	29,4	11	15,8
	Карантинні	–	–	–	–
	Інші	1	0,8	1	0,8
2023	Вирощувальні I і II порядку	129	1914,0	92	1495,3
	Нагульні	24	594,5	18	482,5
	Маточні	2	2,1	2	2,1
	Нерестові	1	7,9	1	7,9
	Зимувальні	13	17,6	11	16,2
	Карантинні	–	0,8	–	–
	Інші	12	–	–	0,8
2024	Вирощувальні I і II порядку	136	2417,0	95	1946,3
	Нагульні	21	517,4	13	395,2
	Маточні	2	1,5	2	1,5
	Нерестові	1	7,9	1	7,9
	Зимувальні	12	17,15	10	15,8
	Карантинні	–	–	–	–
	Інші	2	40,3	1	26,2

використовувалося 1579,8 га. У 2023 році експлуатаційна площа зменшилася до 1495,3 га, а в 2024 році значно зросла до 1946,3 га, що свідчить про розширення виробничих потужностей та інтенсифікацію вирощування рибопосадкового матеріалу.

Нагульні ставки у 2022 році використовувалися на площі 315,7 га, у 2023 році площа експлуатації збільшилася до 482,5 га, а в 2024 році зменшилася до 395,2 га, що пояснюється технологічними потребами та оптимізацією процесів нагулу. Маточні ставки поступово скорочувалися з 3,2 га у 2022 році до 1,5 га у 2024 році при стабільній кількості водойм (2 одиниці), що свідчить про концентрацію маточного поголів'я у технологічно ефективних ставках.

Площа нерестових ставів залишалася стабільною – 7,9 га у 2023–2024 роках, забезпечуючи безперервний процес відтворення рибопосадкового матеріалу.

Зимувальні ставки підтримувалися на відносно постійному рівні – від 15,8 до 16,2 га, що відповідає потребам безпечної перезимівлі риби. Карантинні ставки використовувалися лише у 2023 році на площі 0,8 га, а площа інших допоміжних

ставок змінювалася від 0,8 га у 2022 році до 26,2 га у 2024 році, що відображає введення нових резервних об'єктів у виробничий процес.

Отже, аналіз основних ставок показує, що підприємство ефективно використовує водні ресурси, стабільно підтримує технологічно важливі категорії водойм, розширює площі вирощувальних ставок та оптимізує нагульні й допоміжні ставки, що забезпечує сталий розвиток виробництва та готовність до подальшої інтенсифікації рибництва.

Аналіз додаткових водних об'єктів рибогосподарського підприємства за 2022–2024 роки показує, що до складу водного фонду включаються водосховища, які виконують допоміжну функцію забезпечення водного балансу ставів та підтримки гідробіологічних умов. У 2022 році водосховище площею 232,0 га перебувало в експлуатації та використовувалося для забезпечення технологічних потреб підприємства. У 2023 та 2024 роках водосховища в експлуатацію не вводилися, що відображає стабільну структуру основних водних ресурсів і відсутність потреби у додаткових об'єктах у цей період.

Таким чином, водосховища виступають важливим резервом водних ресурсів, що забезпечує стабільність функціонування основних ставів та можливість адаптації виробництва до коливань гідрологічних умов.

Аналіз виробничих потужностей рибогосподарського підприємства за 2022–2024 роки показує особливості використання водних об'єктів та їх ефективності. Для оцінки стану водного фонду використовуються два основні показники: динаміка експлуатації водних площ за категоріями ставів та загальний фонд водних площ, включно з часткою площ, що фактично перебувала в експлуатації (рис. 1).

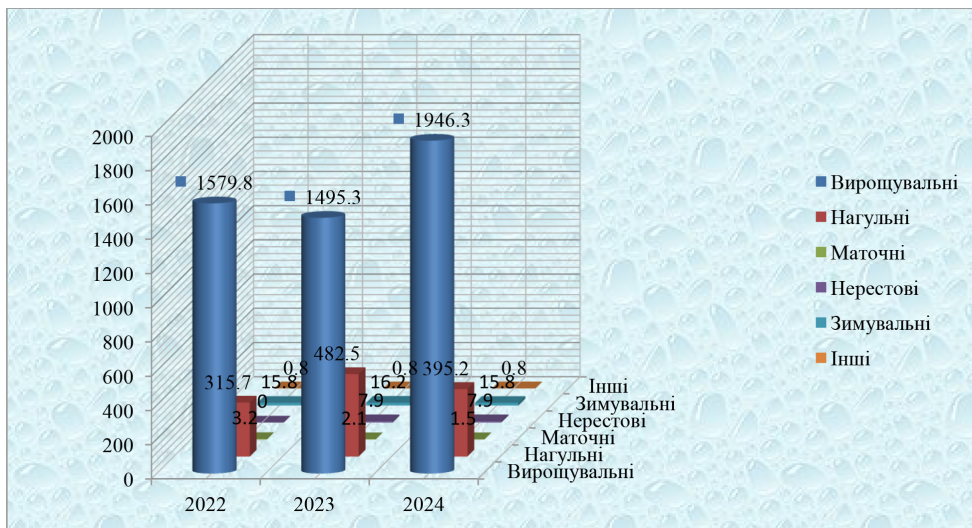

Рис. 1. Динаміка експлуатації водних площ за 2022–2024 роки, га

Рисунок 1 відображає динаміку використання основних виробничих водних площ рибогосподарського підприємства у 2022–2024 роках. Представлено структуру та площі вирощувальних, нагульних, маточних, нерестових, зимувальних і допоміжних ставів, що перебували в експлуатації в досліджуваній період, що дозволяє оцінити напрями розвитку та рівень оптимізації виробничих потужностей

підприємства. Найбільшу частку водного фонду стабільно займають вирощувальні ставки. У 2022 році площа цих ставів становила 1579,8 га, у 2023 році вона дещо знизилася до 1495,3 га, що можна пояснити частковим виведенням окремих площ з обороту або проведенням ремонтних робіт. Проте у 2024 році площа вирощувальних ставів зросла до 1946,3 га, тобто майже на 30 % порівняно з попереднім роком. Це свідчить про значне розширення виробничих потужностей та збільшення обсягів вирощування рибопосадкового матеріалу й товарної риби.

Площа нагульних ставів у 2022 році становила 315,7 га, у 2023 році різко збільшилася до 482,5 га, що може бути пов'язано з необхідністю інтенсифікації нагулу риби або залучення додаткових площ. У 2024 році спостерігається зворотна тенденція – зменшення експлуатаційної площі до 395,2 га, що може вказувати на оптимізацію структури нагулу та перехід до більш ефективного використання окремих ставів.

Маточні ставки протягом трьох років демонструють сталий спад експлуатаційної площі: з 3,2 га у 2022 р. до 2,1 га у 2023 р. та 1,5 га у 2024 р.. Зменшення їхньої площі може свідчити про скорочення поголів'я маточного стада або його концентрацію в менших, але технологічно ефективніших водоймах.

На відміну від цього, нерестові ставки мають стабільні показники: у 2023 та 2024 роках їх експлуатаційна площа становила 7,9 га, тоді як у 2022 році вони фактично не використовувалися. Це може бути наслідком перегляду програми відтворення риби та необхідності забезпечити оптимальні умови для нересту у наступні роки.

Показники зимувальних ставів у 2022–2024 роках залишаються відносно стабільними. У 2022 році їх експлуатаційна площа становила 15,8 га, у 2023 році вона зросла до 16,2 га, а у 2024 році знову повернулася до 15,8 га. Така сталість свідчить про збереження оптимального мінімуму площ, необхідного для забезпечення безпечної перезимівлі рибопосадкового матеріалу.

Інші водні площі у всіх трьох роках мають однаковий показник – 0,8 га, що відображає постійне використання допоміжних ставів, зокрема ремонтних чи технологічних.

У цілому динаміка експлуатації водних площ свідчить про те, що підприємство активно оптимізує структуру своїх виробничих потужностей. Найбільш вагомі зміни пов'язані з вирощувальними та нагульними площами, що забезпечують основний обсяг виробництва риби. Стабільні показники зимувальних і нерестових площ підтверджують раціональне планування відтворення та сезонного утримання риби, а незначні коливання в інших категоріях свідчать про сталість допоміжних функціональних елементів системи.

Загальна площа водного фонду підприємства демонструє тенденцію до розширення (табл. 2).

Таблиця 2

Загальний фонд водних площ, га

Рік	Загальна площа ставів	Площа в експлуатації
2022	2688,7	1915,3
2023	2536,2*	2004,8
2024	3000**	2367**

Примітка: * У 2023–2024 рр. частина площ не була офіційно облікована у звітних формах.

У 2022 році загальна площа ставів становила 2688,7 га, із яких 1915,3 га були задіяні у виробничому процесі. У 2023 році загальна площа зменшилася до 2536,2 га, але площа в експлуатації зросла до 2004,8 га, що свідчить про більш ефективне використання наявних ресурсів, хоча частина ставів залишалася поза активною експлуатацією.

У 2024 році загальна площа перевищила 3000 га, а площа, що перебувала в експлуатації, склала 2367 га, що свідчить про введення нових водойм або офіційне відображення раніше не врахованих площ. Примітка до даних вказує, що у 2023–2024 роках частина площ не була офіційно відображена у звітних формах, що пояснює деякі відмінності між фактичною експлуатацією та загальним фондом.

Порівняльний аналіз показників за 2022–2024 рр. свідчить про суттєві зміни в обсягах виробництва товарної продукції рибництва за кількісними та масовими показниками (табл. 3–4). З 2022 року, до початку повномасштабного вторгнення, виробництво товарної продукції аквакультури було стабільним із високими показниками, зокрема за коропом, товстолобиком та карасем сріблястим. У 2022 р. короп становив 665 734 тис. шт (352 770 кг), а карась сріблястий – 363 326 тис. шт (62 665 кг).

Таблиця 3

Порівняльний аналіз вирощування товарної продукції аквакультури за 2022–2024 рр., кількість, тис. шт

Вид риби	Роки, тис/шт.			2024±–2022,	2024±–2022,
	2022	2023	2024	тис. шт	%
Короп звичайний (<i>Cyprinus carpio</i>)	665 734	233 889	177 176	–488 558	–73,4
Товстолобик білий (<i>Hypophthalmichthys molitrix</i>)	59 906	59 906	41 740	–18 166	–30,3
Товстолобик строкатий (<i>Hypophthalmichthys nobilis</i>)	26 002	26 002	22 956	–3046	–11,7
Амур білий (<i>Stenopharyngodon idella</i>)	16 975	16 975	17 441	+466	+2,7
Гібрид товстолобиків (<i>Hypophthalmichthys molitrix</i> x <i>H. Nobilis</i>)	18 640	18 640	26 705	+8065	+43,3
Карась сріблястий (<i>Carassius gibelio</i>)	363 326	363 326	289 623	–73 703	–20,3
Лящ звичайний (<i>Abramis brama</i>)	1700	1700	100	–1600	–94,1
Щука (<i>Esox lucius</i>)	6061	6061	13 953	+7892	+130
Сом європейський (<i>Silurus glanis</i>)	1750	1750	1947	+197	+11,3
Судак звичайний (<i>Sander lucioperca</i>)	760	760	950	+190	+25
Окунь звичайний (<i>Perca fluviatilis</i>)	14 000	14 000	15 689	+1689	+12,1

У 2023 році спостерігалось різке зниження виробництва кількості риб, особливо коропа, що пов'язано з логістичними труднощами, нестачею кормів, обмеженням доступу до водних об'єктів та необхідністю переселення персоналу в безпечні регіони. Так, кількість коропа скоротилася до 233 889 тис. шт, а маса залишилася на рівні 352 770 кг, що свідчить про зменшення чисельності молоді при збереженні вагових показників основних риб.

У 2024 році спостерігається подальше зниження виробництва деяких видів риб. Кількість коропа зменшилася до 177 176 тис. шт (–73,4 % порівняно з 2022 р.), товстолобика білого – на 30,3 %, карася сріблястого – на 20,3 %. Водночас збільшився обсяг вирощування гібриду товстолобиків (+43,3 % кількість, +75,7 % маса) та щуки (+130 % кількість, +40,4 % маса), що може свідчити про корекцію технологій та орієнтацію на види з більшою рентабельністю та швидшим оборотом.

Воєнні дії зумовили істотні трансформації у виробництві товарної риби, що відобразилося на динаміці середньої маси окремих видів у 2022–2024 роках (табл. 4).

Таблиця 4

Маса реалізованої риби за період 2022–2024 рр.

Вид риби	Роки			2024 ± 2022, кг	2024 ± 2022, %
	2022	2023	2024		
Короп звичайний (<i>Cyprinus carpio</i>)	352 770	352 770	303 766	–49 004	–13,9
Товстолобик білий (<i>Hypophthalmichthys molitrix</i>)	92 200	92 200	74 004	–18 196	–19,7
Товстолобик строкатий (<i>Hypophthalmichthys nobilis</i>)	51 125	51 125	45 420	–5705	–11,2
Амур білий (<i>Stenopharyngodon idella</i>)	28 217	28 217	33 305	+5088	+18
Гібрид товстолобиків (<i>Hypophthalmichthys molitrix</i> x <i>H. Nobilis</i>)	37 000	37 000	65 020	+28 020	+75,7
Карась сріблястий (<i>Carassius gibelio</i>)	62 665	62 665	56 803	–5862	–9,3
Лящ звичайний (<i>Abramis brama</i>)	500	500	20	–480	–96
Щука (<i>Esox lucius</i>)	7660	7660	10751	+3091	+40,4
Сом європейський (<i>Silurus glanis</i>)	6580	6580	7900	+1320	+20
Судак звичайний (<i>Sander lucioperca</i>)	1168	1168	1421	+253	+21,7
Окунь звичайний (<i>Perca fluviatilis</i>)	3836	3836	3681	–155	–4

Отримані дані дають змогу оцінити вплив змін умов господарювання, зокрема повномасштабної збройної агресії, на продуктивність аквакультури. Аналіз матеріалів таблиці 4 свідчить, що традиційні об'єкти вирощування – короп, білий товстолобик і сріблястий карась – характеризувалися зниженням масових показників, що пов'язано зі скороченням обсягів зариблення, логістичними ускладненнями та обмеженістю матеріально-технічних ресурсів. Водночас швидкорослі та економічно ефективні види, зокрема білий амур, гібридні форми товстолобиків, щука та європейський сом, демонстрували позитивну динаміку виробництва, що свідчить про адаптацію рибницьких господарств до нових умов та оптимізацію структури товарної продукції.

Наведені дані дозволяють простежити тенденції змін у виробництві риби протягом періоду повномасштабного вторгнення та оцінити ефективність заходів щодо стабілізації аквакультури в умовах війни. Аналіз маси риб підтверджує наявну тенденцію: найбільше скорочення зафіксовано у ляща (–96 %), коропа (–13,9 %) та товстолобика білого (–19,7 %). Водночас маса щуки, європейського

сома, амура білого та гібриду товстолобиків демонструє зростання, що відображає зміни у стратегії вирощування та ефективну адаптацію рибоводних підприємств до нових умов господарювання.

Таким чином, війна внесла значні корективи у виробництво товарної продукції аквакультури. Спостерігається різке зниження виробництва традиційних видів риби, одночасне нарощування обсягів швидкозростаючих та комерційно вигідних видів. Підприємства були змушені адаптувати технології вирощування, змінювати структуру рибного поголів'я та оптимізувати виробничі процеси відповідно до обмежень воєнного часу.

Аналіз витрат кормів і внесення добрив за 2022–2024 роки показує суттєві зміни у технології вирощування риби, пов'язані з початком повномасштабного вторгнення та обмеженням ресурсів (рис. 2).

Внесення добрив у 2022 році здійснювалося у сумі 5300 кг, переважно органічних – 5000 кг і мінімальної кількості мінеральних – 300 кг. Це забезпечувало належний розвиток водних об'єктів та підвищувало продуктивність ставів.

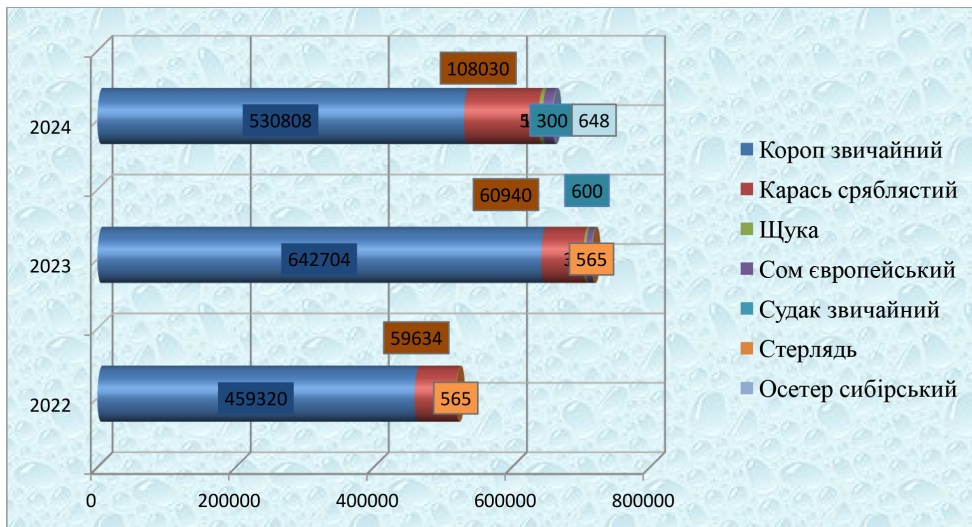

Рис. 2. Витрати кормів на вирощування риби, кг

Примітка: Витрати кормів у 2022 році наведені за сумою всіх категорій: молодь, маточне поголів'я, товарна риба.

У 2023–2024 роках спостерігаються зміни у структурі витрат кормів. Загальні витрати на коропа коливалися від 642 704 кг у 2023 році до 530 808 кг у 2024 році. Для карася сріблястого у 2024 році витрати кормів зросли до 108030 кг, що свідчить про збільшення його виробництва та значення для ринку. Водночас витрати на інші види риби, такі як щука та сом європейський, також зросли, що відображає диверсифікацію виробництва та орієнтацію на рибу з високою ринковою цінністю.

Після 2022 року внесення добрив практично не здійснювалося, що зумовлено обмеженістю ресурсів, логістичними труднощами та необхідністю оптимізації виробничих процесів. Внаслідок цього війна суттєво вплинула на структуру витрат кормів і добрив: виробники були змушені скорочувати ресурсомісткі операції, зосереджуватися на ефективному вирощуванні швидкозростаючих видів

риб та підтримувати стабільність товарної продукції в складних умовах. Найбільше постраждали види з високими потребами у кормі та спеціальному утриманні, тоді як стійкі рослиноідні та швидкоростучі види стали пріоритетними для господарств.

У контексті дослідження аналізу діяльності Управління Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм у Житомирській області особливу важливість має детальне вивчення динаміки реалізації продукції аквакультури в регіоні, оскільки ці показники виступають ключовими індикаторами результативності управлінських рішень, ефективності використання водних ресурсів та рівня розвитку рибного господарства області. Період 2022–2024 років був одним із найскладніших в історії галузі через вплив повномасштабного вторгнення росії в Україну. Воєнні дії спричинили суттєві зміни у функціонуванні рибницьких господарств: виникли труднощі із зарибленням водойм, забезпеченням кормами, логістикою та реалізацією продукції. Частина підприємств тимчасово призупинила роботу або працювала зі зменшеним навантаженням. Однак Управління рибного господарства Житомирщини здійснювало координацію, контроль та підтримку суб'єктів галузі, що дозволило зберегти стабільність виробництва та забезпечити продовольчий ринок рибною продукцією.

Порівняльний аналіз обсягів реалізації риби та продукції аквакультури за 2022–2024 роки дозволяє виявити основні тенденції розвитку галузі, оцінити вплив воєнних умов на виробничі процеси, визначити позитивні та негативні зміни та зробити висновки щодо ефективності діяльності Управління (табл. 5). Отримані результати дають змогу обґрунтувати подальші напрями удосконалення роботи в сфері рибного господарства Житомирської області та підвищення рівня продовольчої безпеки регіону.

Аналіз даних показує, що за останні три роки обсяги реалізації товарної риби мали різноспрямовану динаміку залежно від виду риби. Традиційно одним із ключових об'єктів аквакультури є короп. Проте у 2022–2024 рр. його реалізація знизилася на 27,8 %, що вказує на певні труднощі у вирощуванні або зменшення попиту. Подібна тенденція простежується і щодо товстолобика білого, обсяги реалізації якого скоротилися більш ніж у чотири рази. Це може бути наслідком погодних умов, скорочення площ вирощування або зміни технологічних підходів у господарствах області.

Таблиця 5
Динаміка реалізації товарної рибної продукції за 2022–2024 рр., кг

Вид риби	Роки			Зміна 2022 → 2024, кг	Динаміка, %
	2022	2023	2024		
Короп	144 234	11 947	104 110	–40 124	–27,8 %
Товстолобик білий	110 592	32 398	21 021	–89 571	–81,0 %
Товстолобик строкатий	1035	17477	24 590	+23 555	+2276 %
Амур білий	138	1899	12 615	+12 477	+9048 %
Гібрид товстолобиків	–	16 700	24 300	+24 300*	–
Карась сріблястий	–	17 588	18 263	+18 263*	–
Щука	–	1880	3155	+3155*	–
Сом європейський	1035	183	312	–723	–69,8 %
Судак	–	688	458	–230	–

Примітка: * у 2022 році вид не подавався → динаміка розраховується відсутньо.

Водночас спостерігається значне зростання виробництва окремих видів. Зокрема, реалізація товстолобика строкатого збільшилася у понад двадцять разів, а амура білого – у дев'яносто разів. Така позитивна динаміка свідчить про активне впровадження полікультури та вибір господарствами більш продуктивних і рентабельних видів риби. Зокрема, товстолобик строкатий та амур білий забезпечують ефективне використання природної кормової бази та відзначаються високими темпами росту, що робить їх привабливими для аквакультурного виробництва.

Для деяких видів, зокрема гібридів товстолобиків, карася сріблястого та шуки, дані у 2022 році були відсутні, однак у наступні два роки їх реалізація демонструє стабільне зростання. Це свідчить про розширення асортименту вирощуваної риби та адаптацію господарств до потреб ринку. Водночас спостерігається зниження реалізації європейського сома, що може бути пов'язано з технологічними особливостями його вирощування або економічною доцільністю.

Порівняння обсягів реалізації основних видів риби у Житомирській області за 2022–2024 роки свідчить про суттєві структурні зміни у роботі рибницьких господарств регіону. Динаміка різних видів риби була нерівномірною, що вказує на зміну виробничих пріоритетів, ринкового попиту та умов вирощування.

Обсяги реалізації коропа зменшилися з 144,2 т у 2022 р. до 104,1 т у 2024 р. Скорочення на 27,8 % свідчить про зменшення частки коропа в загальній структурі аквакультури. Причинами можуть бути як зниження рентабельності вирощування, так і часткове переорієнтування господарств на інші види.

Виробництво товстолобика білого скоротилося найсуттєвіше – на 81 %. Це різке падіння (на 89,6 т) може бути пов'язане з технологічними труднощами, зменшенням природної кормової бази або зниженням попиту. Вид перестає бути основним об'єктом аквакультури в області.

На відміну від білого товстолобика, строкатий продемонстрував вибухове зростання – з 1,0 т у 2022 р. до 24,6 т у 2024 р. (+2276 %). Це свідчить про активне впровадження полікультури та переорієнтацію підприємств на більш продуктивні види, які краще використовують природну кормову базу.

Показники зросли з 0,138 т до 12,6 т (+9048 %). Така стрімка позитивна динаміка може бути зумовлена високою здатністю амура ефективно очищувати водойми від надмірної рослинності, що робить його цінним об'єктом аквакультури у господарствах регіону.

Дані за 2022 рік відсутні, проте у 2024 р. обсяг становив 24,3 т. Поява цього виду у структурі виробництва відображає намір господарств підвищувати продуктивність та адаптивність рибних популяцій.

Подібно до гібрида товстолобиків, реалізація карася у 2024 р. зросла до 18,3 т, тоді як у 2022 р. цей вид не фіксувався. Це може вказувати на активізацію малих водойм та підвищення попиту серед населення на недорогі види риби.

За три роки шука з'явилася у значних обсягах – до 3,15 т у 2024 р. Поява цього хижака у структурі реалізації є ознакою збільшення зариблення природних водойм та покращення умов відтворення.

Реалізація сома європейського зменшилася з 1,035 т у 2022 р. до 0,312 т у 2024 р. (–69,8 %). Це може бути пов'язано з високою собівартістю вирощування та обмеженою кормовою базою.

Обсяги судака знизилися з 0,688 т у 2023 р. до 0,458 т у 2024 р. (–34 %). Незважаючи на популярність виду, його вирощування потребує якісної води та складних технологій, що може стримувати збільшення виробництва.

Загальна динаміка свідчить про зміну виробничого профілю рибних господарств області: скорочуються обсяги традиційних видів (короп, білий товстолобик, сом, судак); різко зростає виробництво рослиноїдних видів з високою рентабельністю (строкатий товстолобик, білий амур); до структури реалізації активно вводяться нові або раніше не обліковані риби (гібриди товстолобиків, карась, щука). Такі тенденції свідчать про адаптивність підприємств до ринкових умов, оптимізацію видового складу та підвищення ефективності аквакультурного виробництва в Житомирській області.

Загалом аналіз свідчить, що у 2022–2024 роках структура реалізованої продукції аквакультури в Житомирській області зазнала суттєвих змін. Поряд із традиційними видами дедалі більшого значення набувають нові об'єкти вирощування, а господарства переорієнтовуються на продукцію з вищою рентабельністю та стійким попитом. Така динаміка підтверджує адаптивність рибницьких підприємств регіону до економічних умов та вимог ринку, що є важливим чинником розвитку рибного господарства області.

Висновки і пропозиції. У результаті проведеного дослідження встановлено, що відповідно до проекту Програми розвитку галузі рибного господарства Житомирської області на 2024–2030 роки заходи із зариблення водойм регіону визначено пріоритетним напрямом державної політики, спрямованим на відновлення біорізноманіття та підвищення екологічної стійкості водних екосистем, що зумовлює плановий і обов'язковий характер виконання цих функцій Управлінням у 2024 році.

1, Встановлено, що фінансування заходів із зариблення водойм Житомирської області здійснюється переважно за рахунок компенсаційних коштів, отриманих унаслідок стягнення збитків з порушників природоохоронного законодавства, а також коштів обласного екологічного фонду, що визначає залежність обсягів відтворення водних біоресурсів від рівня фінансового забезпечення.

2, З'ясовано, що структура зариблення традиційно орієнтована на види, які виконують функції біологічної меліорації та характеризуються високою адаптивністю до умов прісних водойм, зокрема товстолобика, білого амура та коропа, що відповідає екологічним і виробничим завданням регіону.

3, Аналіз динаміки реалізації товарної риби у 2022–2024 роках засвідчив істотне скорочення обсягів традиційних видів: реалізація коропа зменшилася з 144,2 т до 104,1 т (–27,8 %), а білого товстолобика – зі 110,6 т до 21,0 т (–81 %), що обумовлено впливом повномасштабного вторгнення, логістичними ускладненнями та змінами у структурі ринкового попиту.

4, Водночас зафіксовано зростання обсягів реалізації високорентабельних та швидкозростаючих видів риб: строкатого товстолобика – з 1,0 т до 24,6 т (+2276 %), амура білого – з 0,14 т до 12,6 т (+9048 %), а також включення до виробничої структури гібридів товстолобиків і карася сріблястого (24,3 т та 18,3 т відповідно), що свідчить про адаптацію рибогосподарських підприємств до умов воєнного часу та переорієнтацію на більш продуктивні об'єкти вирощування.

5, У цілому за період 2022–2024 років у Житомирській області відзначено зменшення маси товарної риби на 29,83 т, що відображає скорочення фізичних обсягів вирощування та реалізації окремих видів риб під впливом воєнних та економічних чинників.

6, Незважаючи на зниження фізичних обсягів виробництва, загальна вартість реалізованої продукції зросла приблизно на 21,32 млн грн, що обумовлено підвищенням ринкових цін та переорієнтацією виробництва на більш ринково цінні

види риби, забезпечуючи відносну фінансову стійкість галузі в умовах воєнного стану.

З метою підвищення ефективності діяльності Управління Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм у Житомирській області доцільно:

- впровадити цифрову систему моніторингу меліоративних мереж для оперативного планування ремонтних робіт;
- посилити контроль у сфері рибного господарства шляхом використання сучасних технічних засобів (дрони, GPS-навігація) для запобігання незаконному вилову;
- забезпечити повну автоматизацію дозвільних та адміністративних процедур Управління шляхом переведення їх в електронний формат;
- створити єдиний вебпортал для інформування громадськості та суб'єктів господарювання;
- запровадити систему ключових показників ефективності (KPI) для об'єктивної оцінки роботи структурних підрозділів;
- розглянути можливість делегування органам територіальних громад повноважень і фінансування для обслуговування дрібних меліоративних мереж.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аквакультура Сумщини: аналіз ланцюга доданої вартості та перспективи / Михалко О. Г., Вечорка В. В., Бедункова О. О., Коломійцева О. М., Вербельчук Т. В., Вербельчук С. П., Кобернюк В. В., Лавринюк О. О., Горчанок А. В. *Водні біоресурси та аквакультура*. 2025. № 2(18). С. 79–117. DOI: 10.32782/wba.2025.2.5
2. Аналіз сучасних тенденцій та перспектив розвитку годівлі риби в аквакультурі України / Лавринюк О. О., Матковська С. І., Вербельчук Т. В., Вербельчук С. П., Кобернюк В. В. *Водні біоресурси та аквакультура*. 2025. № 2(18). С. 39–63. DOI: 10.32782/wba.2025.2.3
3. Вдовенко Н. М., Павленко М. М., Сіненко І. О. Організаційно-економічні засади розвитку рибальства й аквакультури в Україні. *Бізнес Інформ*. 2020. № 4. С. 221–228. DOI: 10.32983/2222-4459-2020-4-221-228.
4. Вербельчук С., Кобко Д., Ситницька Т., Покотило В. Застосування цифрових технологій у галузі тваринництва. *Органічне виробництво і продовольча безпека: цифрові технології та інновації* : зб. матеріалів XII Міжнар. наук.-практ. конф., 15–16 трав. 2025 р. Житомир : Поліський ун-т, 2025. С. 40–41.
5. Виробництво та реалізація товарної продукції аквакультури в Україні / О. О. Лавринюк, Д. В. Лісогурська, Т. В. Вербельчук, В. В. Борщенко. *Водні біоресурси та аквакультура*. 2025. № 1 (17). С. 123–132. DOI: 10.32782/wba.2025.1.11
6. Виробництво продукції аквакультури збільшилося на 22 %. Житомирський рибоохоронний патруль: вебсайт. URL: https://zt.darg.gov.ua/_virobnictvo_produktsiji_0_0_0_1629_1.html (дата звернення: 08.12.2025).
7. Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм : веб-сайт. URL: <https://darg.gov.ua/> (дата звернення: 14.12.2025).
8. Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм. Науково-біологічне обґрунтування «Оцінка стану запасів водних ресурсів... на 2024 рік». URL: https://darg.gov.ua/files/25/12_22_nauka1.pdf (дата звернення: 08.12.2025).
9. Зариблення як довгострокова модель підтримки аквакультури: фокус на 2026 рік. Житомирський рибоохоронний патруль : вебсайт. URL: https://zt.darg.gov.ua/_zariblennja_jak_dovgostrokova_0_0_0_1698_1.html (дата звернення: 08.12.2025).

10. Офіційний сайт Державного агентства рибного господарства України : веб-сайт. URL: <https://darg.gov.ua/> (дата звернення: 01.12.2025).

11. Ситницька Т. Впровадження інноваційних технологій у рибництві для сталого збереження водних біоресурсів та безпеки харчового ланцюга. *Стан та перспективи виробництва, переробки і використання продукції тваринництва*. зб. матер. XII Міжнар. наук. конф. студ. та учн. молоді (20 лист. 2025 р.). м. Кам'янець-Подільський: Заклад вищої освіти «Подільський державний університет», 2024. С. 14–16.

12. Ситницька Т., Кот М., Колесник Д., Старовойт Я. Потенціал інтенсифікації та диверсифікації аквакультури в Поліському регіоні. *Проблеми виробництва і переробки продовольчої сировини та якість і безпечність харчових продуктів* : зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф., 5–6 червня 2025 р. Житомир : Поліський національний університет, 2025. С. 93–94.

13. The Impact of Climate Change on Global Aquaculture: A Focus on Heat Stress / Mylostyvyi, R., Marenkov, O., Rudakov, L., Kurbatova, I., Gutyj, B., Dutka, B., Poltavchenko, T., Verbelchuk, T., Verbelchuk, S., Zaporozhchenko V. and Izhboldina. *Journal of Global Innovations in Agricultural Sciences*, 2026, 14(x): xxx ISSN (Online): 2788-4546; ISSN (Print):2788-4538. DOI: <https://doi.org/10.22194/JGIAS/26.1792>

14. The state of world fisheries and aquaculture. Measures to improve resilience. Rome : FAO, 2020. 205 p.

Дата першого надходження статті до видання: 16.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.04.2026